

період Гетьманщини (за матеріалами періодичної преси) / П.І. Губа // Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб.ст. – К., 2004. – Вип. 27. – С. 375–387. 6. Декларація тимчасового уряду по українському питанню // Волинь. – 5 липня 1917. – С. 3. 7. Державний архів Житомирської області, ф. 31, оп. 2, спр. 10, арк. 14. 8. Дециньський Л.Є. Великий Жовтень на Волині: 3 історії революційної боротьби / Л.Є. Дециньський. – Л.: Вища школа, 1977. – 183 с. 9. Єпархіальний з'їзд духовенства і мирян // Волинь. – 7 липня 1917. – С. 4. 10. Іващенко О. Житомирщина шляхами історії. Краєзнавчі розвідки / О. Іващенко, Ю. Поліщук. – Житомир: Полісся, 1997. – 200 с. 11. Король П. Чи знайшов підтримку на Волині переворот у Петрограді 1917? / П. Король // Віче. – 1995. – № 44 – С. 5. 12. Свобода В. Павшим за свободу / В. Свобода // Життя Волині. – 12 квітня 1917. – С. 2. 13. Тимошенко В.І. Волинь періоду Української революції і громадянської війни 1917–1920 р. / В.І. Тимошенко // Велика Волинь: минуле і сучасне; [Тези міжнародної конференції]. – Житомир, 1993. – С. 64–65.

**Наталія Новосадова**

### **РОЛЬ И МЕСТО ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ В ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЯХ ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ В ТЕЧЕНИЕ 1917 ГОДА**

*В статье представлена реконструкция начала национально-освободительной борьбы 1917 года в г. Житомире. Освещены особенности политических процессов в Житомире в течение 1917 года и роль интеллигенции в этих преобразованиях.*

*Ключевые слова: интеллигенция, национально-освободительная борьба, Центральная Рада, Волинский Украинский Совет, "Громадянин".*

**Natalia Novosadova**

### **ROLE AND PLACE INTELLIGENTSIA IN POLITICAL TRANSFORMATION IN ZHYTOMYR DURING 1917**

*The article presents a reconstruction of the national liberation struggle of 1917 in Zhytomyr. The peculiarities of the political process in the Zhytomyr region during 1917, and the role of intelligentsia in these transformations.*

*Key words: intelligentsia, national liberation struggle, the Central Council, Volyn Ukrainian Council, "Gromadianyn".*

**УДК: 94(477.43).084**

**Микола Олійник**

### **СТАН ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ПОДІЛЛІ В 1921–1925 РР.**

*Аналізуються епідемічна ситуація на початку відбудовного періоду, організаційна діяльність органів радянської влади на Поділлі з проведення санітарно-просвітницьких, медичних, гігієнічних та інших заходів із подолання епідемій тифу, холери тощо. Досліджується стан медичної галузі, кроки з її реформування, зокрема, низової ланки, рівень забезпеченості медичним персоналом і його матеріальне становище. Розглядається спроба запровадження платних медичних послуг для "нетрудових елементів" і ставлення до цього.*

*Ключові слова: епідемія, тиф, холера, охорона здоров'я, медицина.*

Актуальність проблеми ґрунтується на тому, що охорона здоров'я є важливою складовою соціальної політики, на пріоритетності якої більшовики наголошували в боротьбі за утвердження своєї влади в Україні загалом і на Поділлі зокрема.

Наукова новизна полягає у тому, що на основі принципу об'єктивності та системного підходу, застосовуючи контент-аналіз, аналізуючи документи та матеріали архівів, досліджено заходи органів радянської влади на Поділлі з подолання епідемій тифу, холери, скарлатини тощо. Вияснено стан медичної мережі та становища медичних працівників. Розглянуто кроки з реформування медичної галузі.

Мета статті полягає в дослідженні організаційних, санітарно-просвітницьких, медичних та інших заходів із подолання епідемій інфекційних хвороб і проведення реформування медичної галузі.

Завдання статті – проаналізувати форми та методи подолання епідемій інфекційних хвороб і реформування медичної галузі.

Основа джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських

організацій України, державних архівів Вінницької та Хмельницької областей. Значну їх частину вперше введено в науковий обіг.

Окремі аспекти даної проблеми розглядалися в колективній праці "Нариси історії Поділля" [1], роботах С. Єсюніна [2], Н. Кузьминець [3], Л. Трухманової [4], І. Рибак [5] та інших.

Впродовж 1914–1920 рр. Поділля було або прифронтовою зоною, або перебувало в епіцентрі бойових дій. Їх супутником стала не лише глибока економічна криза, але й антисанітарія та масові епідемії інфекційних хвороб, чому сприяло велике скупчення військ. Наприклад, пояснюючи причини поширення тифу на Кам'янецьчині, здороввідділ наголошував на тому, що "тифозна епідемія головним чином поразила військові частини у Старій Ушиці. Хворі були евакуйовані в міську лікарню та розповсюдили таким чином захворювання" [6, арк. 47]. На осінь 1920 р., коли утвердилася радянська влада, у Літинському, Барському, Брацлавському, Летичівському та Хмельницькому повітах лютувала епідемія висипного та зворотного тифу. Спостерігалися випадки віспи та дифтерії. Масштаби були такі, що у медичних закладах не вистачало місць і хворі змушені були залишатися вдома [7, арк. 9]. І це при тому, що фактично уся лікувальна мережа була переведена на обслуговування інфекційних хворих [8, арк. 58]. Зазначимо, що за рішенням губернського відділу охорони здоров'я (губздороввідділу) "найбіднішому населенню безкоштовно видавалися ліки" [9, арк. 9].

Значним джерелом епідемії були ув'язнені. Це зумовлювалося тим, що, як зазначалося у рапорті губернського санлікаря "Про обстеження приміщень для арештованих ДПУ в Допрі" 3 січня 1922 р. на ім'я губпрокурора: "Всі приміщення чоловічі, жіночі, караульної команди з'єднуються між собою широкими проходами без дверей. Арештовані розміщені в вищій мірі скупчено. Майже всі ув'язнені хворі зворотним тифом або знаходяться в періоді апираксії. Проведення щоденної дезінфекції та очистки результатів не дає, оскільки в'язні завошивили і санобробці не піддаються. Спостерігаються випадки втрати свідомості від перегрівання і падіння слабких в ретирадну яму". Крім того, "харчування ув'язнених не лише не задовільне, майже відсутнє" [10, арк. 28–29].

Відсутність коштів змушувала подолан, як у Маківській волості Кам'янецького повіту, "проводити самообкладення населення для утримання дільничних лікарень та амбулаторій" [11, арк. 2 а]. Безгрошів'я штовхало до порушення засадничих більшовицьких засад щодо безкоштовної медицини. Зокрема, Проскурівський відділ охорони здоров'я своїм наказом запровадив плату за надання медичних послуг. Проте президія губвиконкому 13 жовтня 1921 р. не лише скасувала його, а й рекомендувала Проскурівському повітвиконкому піддати керівника зазначеного відділу адміністративному арешту на сім діб. Як альтернативу губвиконком 20 жовтня запропонував фінансовому відділу виділити губздороввідділу кредит в 20 млн крб. для "розасигнування по повітах на очистку лізакладів" і звернувся до уряду з проханням про грошову допомогу [12, арк. 21 зв. – 24].

Невипадково, 22 серпня 1922 р. малий Раднаком УСРР змушений був визнати, що "через важке становище країни протиепідемічні заходи були недостатніми в порівнянні з масштабами епідемії. Тому тиф захопив усю країну та розвивається за законами сезонності та імунітету". Відтак боротьбу з "паразитарними тифами" було визнано справою не лише Народного комісаріату охорони здоров'я, а й усього державного апарату. Була затверджена відповідна програма, акцент у якій робився насамперед на широкій просвітницькій роботі та профілактиці, а тільки потім на лікувальних заходах. Відповідно до програми на вузлових залізничних станціях у Вапнярці, Вінниці, Жмеринці та Проскуріві роботу ізоляційно-пропускних та санітарно-спостережних пунктів очолили лікарі. Запровадили систематичну очистку та дезінфекцію вокзалів та потягів. Враховуючи те, що в'язниці були джерелом поширення інфекційних хвороб, вимагали наявності у кожній з них лазні чи душу з теплою водою та дезінфекційними засобами. Кожен новий ув'язнений зобов'язаний був пройти через лазню, а білизна та одяг – через дезінфекцію. При виявленні тифу заборонялося переведення ув'язнених в інші місця. У кожній в'язниці створювалися ізолятори. З огляду на небезпеку у "епідеміологічному плані" міської бездомної бідноти, власники лазень зобов'язувалися влаштувати роботу цих закладів таким чином, щоби помити 50 % міського населення хоч раз на місяць. Наголошувалося, що плата має бути мінімальною, а найбідніших слід мити за рахунок комунгоспу і видавати їм безкоштовно миючі засоби. До того ж у кожній лазні коштом власника обов'язково мав бути влаштований і працювати сухоповітряний дезінфектор та обов'язково дезінфікуватися білизна та одяг тих, хто миється безкоштовно [9, арк. 71–79]. Загалом, завдяки дії природних чинників і скоординованій роботі усіх державних та медичних закладів, епідемію тифу в усіх його різновидах до початку 1923 р. ліквідовано.

Однак залишалася потреба подолання ще однієї спадщини війни – венеричних хвороб. Виступаючи на з'їзді повітових венерологів Поділля 17 грудня 1922 р. завідувач губздороввідділу Єфимов, відзначав зростання цих хвороб, наголосивши при цьому, що якщо серед цивільного населення такі захворювання становлять у середньому 1,1 % від усіх мешканців, то серед червоноармійців – 12 %. Зверталася увага на те, що коли у Ямпільському повіті обстежили 100 хат у

с. Клембівка, де певний час розміщувалася червоноармійська залага, то серед селян виявили 10 % венеричних хворих. Зазначалося, що "приміські села дають більший відсоток хворих" [13, арк. 40–41].

Аналіз ситуації вказував на підвищений рівень захворюваності у військових частинах, дислокованих у прикордонних повітах – до 16 % [14, арк. 102]. Таке становище змусило Наркомат охорони здоров'я 29 вересня 1922 р. циркуляром № 137 затвердити план побудови у губерніях противенерологічної організації з центральним вендиспансером. Його слід було створити на базі шкірно-венерологічної поліклініки. Проте на Поділлі з реалізацією цього плану не поспішали, на що вказала комісія Наркомату в червні 1923 р. Вона зобов'язувала губздороввідділ негайно усунути недоліки та звернути особливу увагу на профілактичну роботу [13, арк. 242]. Критика допомогла. Станом на жовтень 1923 р. в усіх округових містах та Жмеринці уже діяли вендиспансери. На стаціонарі перебувало 344 хворих на сифіліс, 156 – на гонорею, 17 – на м'який шанкр. На амбулаторному обліку було 933 особи, хворих на сифіліс. За соціальним становищем серед них було "застрахованих (тобто службовців і робітників державних підприємств – примітка автора) – 30,2 %, селян – 13,1 %, військових – 21,2 %, інших – 35,5 %. За статтю: чоловіків – 61,6 %, жінок – 35,7%, дітей – 2,3% [15, арк. 14 зв. – 15]. Зазначимо, що станом на травень 1921 р. зареєстровано 935 венеричних хворих [16, арк. 84 зв.]. Таким чином, на кінець 1923 р. вдалося зупинити поширення венеричних хвороб.

Ще одним викликом стала епідемія холери, яка вразила Поділля у травні 1922 р. При перших ознаках хвороби президія губвиконкому 1 травня 1922 р. виділила для боротьби з холерою кредит в розмірі 3 млрд крб. [17, арк. 6]. Це дозволило відкрити холерний бараки в усіх округових містах і Жмеринці загальною місткістю – 358 "заразних ліжок", або 33,8 % загальної кількості ліжок, що на 172 ліжка, або 16 % більше, ніж у довоєнному періоді [18, арк. 108; 19, арк. 8]. Активно діяли "прививочні загони". Лише за червень вони "здійснили 31425 первинних щеплень, повторних – 24829, третинних – 16750" [18, арк. 108]. З них у "Кам'янці-Подільському – первинних 426, повторних – 343, третинних – 237" [19, арк. 263 зв.].

У протихолерних діях важливу роль відводили санітарно-гігієнічним заходам. З метою координації роботи у травні-червні 1922 р. повітвиконкоми призначали "санітарного диктатора в особі заввідділу керування". Його розпорядження щодо санітарної очистки міст і сіл повітів підлягали безумовному виконанню. Стандартний набір протихолерних заходів передбачав: "очищення та облаштування криниць і водогонів, очистку від бруду всіх місць підлеглих комунгоспу, приведення в належний стан бочок асенізаційного обозу". Одночасно в газетах розпочали протихолерну кампанію, організовувалося читання лекцій. Певний ефект дало обмеження продажу залізничних квитків особам, які не мали посвідки про щеплення від холери [20, с. 108, 139–140]. Крім того, повсюдно організовувалося відловлювання бродячих собак [19, арк. 263 зв.].

З метою оперативного реагування на ситуацію кожних десять днів губздороввідділ на підставі даних з повітів видавав "холерний бюлетень". Їх аналіз свідчить, що впродовж травня-серпня в губернії захворіло на холеру 447 осіб, з них 104 померло. Характерно, що четверта частина припадала на Вінницю, де захворілі прагнули знайти порятунк. [18, арк. 176, 190, 243]. Загалом, уже з вересня бюлетені фіксують лише поодинокі випадки захворювань на холеру, що свідчило про подолання епідемії.

Негативним чином на епідеміологічну ситуацію в краї вплинуло прибуття до весни 1922 рр. десятками санітарними поїздами 5957 дітей з голодуючих губерній російського Поволжя. Їх стан "був жахливий. Діти усі були виснажені, роздягнені та роззуті та більшою частиною приїжджали в одній сорочці". І це в умовах "лютої зими". Як наслідок – різними хворобами перехворіло 75 % дітей, померло 2 % [21, с. 53–54].

Боротьба з епідеміями ускладнювалася одночасним проведенням реформування дореволюційної системи охорони здоров'я новою, заснованою на принципах доступності та безкоштовності. До війни на Поділлі, яке належало до "зони осілости", у більшості містечок діяли платні єврейські лікарні. Земства опікувалися лікарськими дільницями та фельдшерськими пунктами, які надавали безкоштовну медичну допомогу селянам і міській бідноті. Заможне населення могло отримати висококваліфіковану медичну допомогу у Вінницькій приватній клініці "лікарів-спеціалістів". Загалом у той час на Поділлі функціонувало 68 лікарень, 70 лікарських дільниць і 110 самостійних фельдшерських пунктів, у яких працювало 215 лікарів [8, арк. 53–54; 15, арк. 7–8].

У роки війни мережа закладів охорони здоров'я зазнала руйнації. Тільки до травня 1921 р. більшовикам вдалося, використовуючи трудову повинність, залучити до роботи 1035 медичних працівників, з них 194 лікарів. Розпочався процес відновлення лікарських дільниць, проте він ішов "дуже повільно через брак матеріалів, робочих рук і кризи з білизною. З метою розв'язання проблеми забезпеченості кадрами, впродовж 1921 р. було організовано хіміко-бактеріологічний інститут у Вінниці (зараз – медичний університет), п'ять медичних шкіл для підготовки сестер

милосердя з терміном навчання півтора роки, три акушерських школи та шість трьохмісячних курсів [1, с. 228; 16, арк. 62–70, 84 зв.].

Загалом до весни 1922 р. на Поділлі вдалося майже повністю відновити мережу медичних закладів і суттєво покращити їх забезпечення медперсоналом. У таблиці подано зведення про медперсонал, лікувальні заклади та ліжка станом на 22–31 березня 1922 р.

|             | Лікарі | медперсонал |          |        |        |             |            | медзаклад |            |              | Ліжка   |         |        |
|-------------|--------|-------------|----------|--------|--------|-------------|------------|-----------|------------|--------------|---------|---------|--------|
|             |        | зублікарі   | фельдшер | акушер | сестер | дезинфектор | фармацевт. | лікарня   | лік. абул. | фельд. пункт | сімейні | заразні | всього |
| по Вінниці  | 102    | 40          | 34       | 16     | 75     | 6           | 40         | 8         | 5          | -            | 645     | 278     | 923    |
| по губернії | 385    | 199         | 566      | 99     | 159    | 43          | 324        | 140       | 64         | 43           | 3122    | 1207    | 4329   |
| Всього      | 487    | 239         | 600      | 115    | 234    | 49          | 364        | 148       | 69         | 43           | 3767    | 1485    | 5252   |

[18, арк. 2].

Однак позитивну тенденцію відновлення медичної галузі не вдалося втримати через складну економічну ситуацію. Зокрема, в травні 1922 р. у Вінниці через важке фінансове становище дві лікарні перевели на самокупність та скоротили число ліжок у них [18, арк. 87–87 зв.]. Подальше падіння економіки (бюджет 1922/1923 р. було виконано на 35,5 %) призвело до того, що витрати на охорону здоров'я на 1923/1924 р. мали складати 9,78 % бюджету, тоді як у 1922/1923 р. вони складали 14 % бюджету, а до революції – 24 % [22, арк. 2, 22]. Відразу почалися заборгованості із заробітної плати. Так, Ямпільський повітвиконком заборгував медичним закладам за січень і лютий 1923 р. 66446 крб. 46 коп. у грошових знаках 1923 р. [23 арк. 305]. І це при тому, що заробітна плата "медпрацівників вкрай низька: 15 крб. дільничного лікаря, 10 крб. для лікпому і 7 крб. для санітарки знижує працездатність всіх категорій медпрацівників, – зазначав губздороввідділ у березні 1923 р. – Це питання набуває гострої форми і вимагає невідкладного вирішення". І далі робив висновок: "Загалом становище охорони здоров'я на Поділлі залишається вкрай важким, необхідне колосальне напруження сил, щоб вивести його з того стану, в якому воно знаходиться в даний час. Худосочний бюджет губернії не дає можливості прискорити темп розвитку". Відтак з метою економії коштів, виконуючи директиви Наркомату, в грудні 1923 р. провели реорганізацію губздороввідділу. Замість відділів створили профільні інспектури, скоротивши при цьому 12 співробітників. Опісля настала черга "раціоналізації" мережі медичних закладів. Насамперед ліквідували самостійні фельдшерські пункти. Проте до 110 збільшили кількість лікарських дільниць. Серед них 50 % становили дільничні лікарні і 50 % – лікарські амбулаторії. Зберегли лікарні в окружних містах, які обслуговували 90–95 % селян. Відтак кількість лікарень становить 84 % довоєнних. З 93 районів губернії лише половина мала лікарні. На півночі та південному заході Гайсинщини лікарень не було. Натомість у 17 районах були лікарні та амбулаторії. Одна лікарня в губернії обслуговувала у середньому 56140 сільських жителів з коливаннями. Середній радіус лікарняної дільниці становив 13,5 версти. У 20-ти км зоні від кордону з Польщею медпунктів не було зовсім. Кількість ліжок у дільничній мережі становила 1059, з яких на селі – 724. У середньому на сільську лікарню припадало 14,8 ліжка. Кількість ліжок проти 1922/1923 бюджетного року скоротилася на 54. У порівнянні з довоєнним часом, кількість ліжок зменшилося на 22 і складала 98 % [15, арк. 1–8].

Зазначимо, що, попри матеріальну скруту, започатковано систему охорони здоров'я матері та дитини. Зокрема, у Вінниці та Проскурові в 1923 р. створили будинки грудної дитини, згодом реорганізовані в дитячі поліклініки. Упродовж 1923–1925 рр. в губернії відкрито три дитячих лікарні, шість будинків немовлят, п'ять пологових відділень та 18 жіночих консультацій [1, с. 229]. Губздороввідділ навіть запропонував створити зразкову районну поліклініку із середньою зарплатою лікаря 35 крб. та медсестри 21 крб. 26 коп. (Для порівняння зазначимо, що фунт коров'ячого масла в той час у Вінниці коштував 60 крб., керосину – 20, аршин сатину – 180 крб.). Проте президія губвиконкому 7 жовтня відхилила цю пропозицію як надто витратну. Натомість дозволила створити у районних лікарнях 60 платних ліжок для "нетрудових елементів" з вимогою, що б умови перебування на них не відрізнялися від звичайних. Отримані кошти слід було спрямовувати на покращення медичного обслуговування загалом. Крім того, дозволялася оренда аптек [8, арк. 6, 47–50; 24, арк. 79]. Позитивним було налагодження підготовки медичних кадрів. Як результат, уже в 1925 р. кількість лікарів перевищила довоєнну на 40 % і досягла 538 [1, с. 229].

Таким чином, унаслідок здійснення комплексу протиепідемічних заходів упродовж 1921–1925 років на Поділлі ліквідовано епідемії тифу та холери, локалізовано поширення венеричних хвороб. Замість колишньої системи охорони здоров'я створено нову, радянську. Вона базувалася на принципах доступності та безкоштовності. Однак проведений аналіз показує, що принаймні у доступності вона поступалася колишній системі. Разом з тим створено систему боротьби з венеричними хворобами та започатковано дитячу медицину.

#### **Список використаних джерел**

1. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю. / [Авт. кол. Л. В. Баженов, І. С. Винокур, С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк та інші]. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – 327 с.
2. Кузьмінець Н. П. Діяльність місцевих органів радянської влади Подільської губернії у 1920–1925 роках. / Н. П. Кузьмінець. // Наукові записки. Історія / ВДПУ ім. М.Коцюбинського. – Вип. 6. – Вінниця, 2003. – С. 150–157.
3. Єсюнін С. М. Незнане Поділля / С. Єсюнін. – Городок: "Бедрихів край", 2012. – 156 с.
4. Трухманова С. Л. Політика партійно-радянського апарату щодо міської інтелектуальної еліти Поділля у 20–30 рр. XX ст. / С. Л. Трухманова // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / [Гол. ред. В. М. Вашкевич]. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 61 (№ 6). – С. 51–56.
5. Рибак І. В. Подільський селянин у повсякденному житті в доколгоспний період: гігієна, харчування, праця / І. В. Рибак // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2012. – Т. 19: 130-річчю від дня народження Івана Огієнка присвячується. – С. 351–366.
6. Держархів Хмельницької обл., ф. Р. 336, оп. 1. спр. 71, арк. 164.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 342, оп. 1. спр. 209, арк. 24.
8. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 1. спр. 130, арк. 407.
9. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 1. спр. 1238, арк. 163.
10. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 8. спр. 68, арк. 255.
11. Держархів Хмельницької обл., ф. Р. 336, оп. 1. спр. 105, арк. 231.
12. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 1. спр. 200, арк. 46.
13. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 1. спр. 1730, арк. 305.
14. Держархів Хмельницької обл., ф. П. 3, оп. 1. спр. 23, арк. 269.
15. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 1. спр. 305, арк. 116.
16. Центральний державний архів громадських організацій України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20. спр. 540, арк. 201.
17. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 1. спр. 440, арк. 178.
18. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 2. спр. 804, арк. 354.
19. Держархів Хмельницької обл., ф. Р. 337, оп. 1. спр. 86, арк. 661.
20. Поділля та Південно-Східна Волинь у перші роки радянської влади (в документах та матеріалах) / [Автор-упорядник, передмова, коментарі М.П.Олійник]. – Хмельницький, ХНУ, 2008. – 268 с.
21. Голод та голодомор на Поділлі 1920–1940 рр.: Збірник документів та матеріалів // Обласна редколегія науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією" (голова І. С. Гамрецький, заступники В. П. Лациба, С. С. Нешик та ін./ [Автори-упорядники: Р. Ю. Подкур, В.Ю. Васильєв, П. М. Кравченко, В. П. Лациба, І. П. Мельничук, В. І. Петренко]. – Вінниця, ДП "ДКФ", 2007. – 704 с.
22. ЦДАВО України, ф. 337, оп. 1, т.1,спр. 920, арк. 260.
23. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 925, оп. 1. спр. 1296, арк. 311.
24. Держархів Вінницької обл., ф. Р. 595, оп. 11. спр. 1, арк. 144.

#### **Николай Олейник**

##### **СОСТОЯНИЕ ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ НА ПОДОЛИИ В 1921–1925 ГГ.**

*Анализируется эпидемиологическая ситуация в крае в начале восстановительного периода, организационная деятельность органов советской власти на Подолии по проведению санитарно-просветительных, медицинских, гигиенических та иных мер по преодолению эпидемии тифа, холеры и других. Исследуется состояние медицинской отрасли, шаги по ее реформированию, в частности низового звена, уровень обеспеченности медицинским персоналом, его материальное положение. Рассматриваются попытка внедрения платных медицинских услуг для "нетрудовых элементов" и отношение к этому.*

*Ключевые слова: эпидемия, тиф, холера, охрана здоровья, медицина.*

#### **Mykola Oliynyk**

##### **HEALTHCARE SITUATION IN PODILLIA REGION IN 1921–1925**

*The article analyses epidemic situation in the region at the beginning of the reconstruction period and organization by the Soviet authorities in Podillia region of sanitary awareness raising, medical, hygiene and other activities to eradicate epidemics of typhoid, cholera, etc. It studies the condition of healthcare sector and steps made for its reformation, in particular looking into the situation at the lower levels and staffing needs thereof and income levels of medical personnel. A possibility to introduce paid medical services for "non-working elements" and attitude to this policy are also reviewed.*

*Key words: Epidemics, typhoid, cholera, health care, medicine.*